

УДК 94 (477.83.86)

Лілія ШОЛОГОН

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РУХ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧИНИ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ “ДІЛО” (1880–1914 рр.)

Зроблено огляд публіцистичних статей, присвячених різним аспектам національно-культурного руху українців Галичини, опублікованих на сторінках першої української щоденної газети “Діло” упродовж 1880–1914 рр. За допомогою контент-аналізу нам вдалося отримати кількісні дані про національно-культурну проблематику, яка зацікавила редакції часопису в різні роки його виходу у світ. Автор доходить висновку, що найважливіші події культурного руху українців Галичини в газеті висвітлені ґрунтовно та різнобічно.

Ключові слова: “Діло”, періодичне видання, щоденник, часопис, Галичина, національно-культурний рух.

Упродовж 1862–1866 рр. молоді народовці, що об’єднувалися при громадах та інших подібних товариствах, були причетні до видання літературних, літературно-наукових та літературно-політичних журналів: “Вечорниці” (лютий 1862 – червень 1863 рр.), “Мета” (жовтень 1863 – грудень 1865 рр.), “Нива” (січень – липень 1865 рр.), “Русалка” (січень – квітень 1865 рр.). Вихід у світ народовської преси на цьому не припинився, а, навпаки, набрав нових обертів: газети та журнали, що видавалися згодом, користувалися належною увагою читача, мали, як правило, міцну матеріальну основу і видавалися не одне десятиліття. Започаткував таку традицію журнал “Правда”, перше число якого з’явилося 1 квітня 1867 р. Проте провідним друкованим органом народовців став часопис “Діло”, без передових статей та інформаційних матеріалів якого дослідження суспільно-політичного, соціально-економічного, національно-культурного руху українців Галичини другої половини XIX – першої третини XX ст. буде неповним.

Безперечно, обрана тема не могла залишитися поза увагою дослідників. У міжвоєнний період вона знайшла відображення у працях І. Копача¹, К. Левицького², К. Малицької³ тощо. Тематика щоденної газети “Діло” зацікавила й українських зарубіжних дослідників, зокрема Ю. Тернопільського⁴, А. Животка⁵. Маємо також ґрунтовні праці сучасних науковців Ю. Шаповала⁶, М. Романюка, М. Галушко⁷, присвячені вищевказаній проблематиці.

Метою статті є аналіз публікацій громадсько-політичного видання “Діло”, присвячених висвітленню різних аспектів національно-культурного руху українців Галичини у 1880–1914 рр.

Вихід у світ 1880 р. газети “Діло” став непересічним явищем в історії української преси. У довоєнний період часопис регулярно знайомив читача з найважливішими подіями, що відбувалися в Австро-Угорщині та світі з 1 січня 1880 до 29 серпня 1914 рр., поки видання “Діла” не було перервано Першою світовою війною. При цьому особливу увагу автори газети звертали на український національний рух в Галичині та за кордоном. 1888 р. “Діло” стало першим українським щоденним часописом. Газета не лише оперативно інформувала читачів про події, що відбувалися, була цікавою та змістовною, але й завжди стояла на захисті українських національних інтересів. Неабияка заслуга в цьому була її головних редакторів: ініціатора засновника “Діла”, публіциста та письменника Володимира Барвінського (1880–1893 рр.), юриста та співзасновника Української національно-демократичної партії Антіна Горбачевського (1883 р.), журналіста та перекладача Івана Белея (1884–1902 рр.), публіциста, етнографа та громадського діяча Володимира Охримовича (1902 р.), одного із засновників Русько-української радикальної партії (далі – РУРП) в Галичині Євгена Левицького (1902–1906 рр.), юриста, громадського діяча та публіциста Льонгіна Цегельського (1906–1908 рр.), педагога та журналіста Олександра Борковського (1908–1909 рр.), політика та публіциста Володимира Бачинського (1909–1912 рр.), відомого громадсько-політичного діяча та редактора українських видань Володимира Панейка (1912–1918 рр.). Варто також зазначити, що впродовж двох років (1883–1884) до редакційного комітету “Діла” належав І. Франко⁸. Тут він опублікував чимало своїх як публіцистичних творів, так і літературних праць та доклав чимало зусиль, щоб часопис видавався на належному рівні.

Безперечно, всі найважливіші аспекти національно-культурного руху українців Галичини впродовж 80-х рр. XIX – початку XX ст. знайшли своє відображення на сторінках “Діла”. У 1880–1887 рр., коли газета виходила як півтижневик, про невіршені проблеми української освіти, стурбованість з приводу обмеженого використання рідної мови в краї, літературний та мистецький рух Галичини знаходимо інформацію у передових статтях, фейлетонах, рубриках “Наука, штука й література”, “Важне для читаючої Публіки руської” тощо. Натомість, починаючи з 1888 р., “Діло”, як щоденна газета, намагалася більш оперативно повідомляти про все найважливіше, що відбувалося, в тому числі й події національно-культурного характеру. Поряд з цим, на її сторінках збереглися глибокі аналітичні статті, присвячені важливим питанням національно-культурного руху.

Варто зазначити, що належний розвиток української освіти неабияк турбував редакцію щоденника, оскільки на його сторінках різнопланові публікації про жалюгідний стан українських народних шкіл, погане матеріальне становище вчителя початкової школи, українські гімназії, що не можуть прийняти всіх бажаючих навчатись українською мовою, а ті, у свою чергу, змушені вступати до польських гімназійних закладів; відчайдушну боротьбу студентів та громадськості за український університет у Львові, промови українських депутатів галицького сейму та віденського парламенту, де порушувалися найболючіші освітні питання.

Крім цього, за публікаціями “Діла” можна простежити вирішення багатьох важливих справ у галузі шкільництва. Зокрема, щоденник висвітлював впродовж тривалого часу перипетії, пов’язані з відкриттям українських гімназій у Перемишлі, Тернополі та Станіславі, приватних навчальних закладів та інтернатів Українського педагогічного товариства (далі – УПТ) у містах та селах краю. Неабиякою гостротою та безкомпромісністю відзначилися газетні публікації, в яких інформували читачів про боротьбу за український університет у Львові^{9,10}.

Часопис також вболівав за належний розвиток української мови, її використання у всіх сферах державного та громадського життя Галичини. Чимало матеріалів, присвячених цій проблемі, з’явилося на сторінках “Діла” 1898 р. – в рік, коли вшановували столітній ювілей відродження української літератури. Її авторів неабияк хвилювало переслідування польською владою українського духовенства за вживання рідної мови на парафіях, обмежене використання української мови у гімназіях та інших навчальних закладах краю. Редакція в серії статей “Новий проект язикового закону”, “Негайне внесення руських послів в раді державній в справі язиковій в Галичині”, “Ще в справі уживання руського язика”, інформувала читачів про внесення українськими депутатами на розгляд парламенту проекту мовного закону, який би забезпечував всім крайовим мовам рівні права і використання в органах державної влади, судочинстві, офіційному листуванні, шкільництві та непростий процес його обговорення у найвищому законодавчому органі Австро-Угорщини¹¹. Зрозуміло, що політичні реалії того часу робили неможливим прийняття закону, запропонованого українськими депутатами.

Матеріали, опубліковані у щоденнику, також дозволяють простежити за літературним рухом українців Галичини. На шпальтах газети впродовж всього часу виходу її у світ публікувалися твори Т. Шевченка, літературознавчі та біографічні розвідки про Великого Кобзаря, редакційні статті з нагоди вшанування ювілеїв від дня його народження та смерті. Особливого значення видавці “Діла”, як і вся українська громадськість, надавали святкуванню сторіччя від дня народження Т. Шевченка. Про це свідчать звернення, повідомлення та інші матеріали щоденника за лютий – березень 1914 р.¹².

Одні з перших літературних творів у часописі опублікував І. Франко, зокрема, “Цигани” (1882 р.), “Трицева шкільна наука” (1883 р.), “Пироги з чорницями” (1884 р.)¹³ тощо. Через певні політичні дискусії не завжди простими були взаємовідносини між видавцями “Діла” та видатним українським літератором, що був причетний до організації РУРП. Проте 1913 р. щоденник, напередодні вшанування 40-річного ювілею письменницької праці Великого Каменяря, не лише звернувся з проханням до читачів долучитися до формування “ювілейного дару” (коштів, аби матеріально допомогти хворому І. Франкові), але й опублікував серію розвідок різних авторів про його багатогранну літературну, наукову та громадську працю^{14,15}.

На сторінках “Діла” належним чином була оцінена праця й інших українських письменників: Ю. Федьковича, Лесі Українки, М. Коцюбинського тощо. Тут також опублікували

немало перекладених українською мовою творів російських та інших зарубіжних літераторів. Цікавим, на наш погляд, було те, що 1899 р. щоденник вмістив серію літературно-біографічних нарисів про О. Пушкіна з нагоди 100-річчя від дня його народження.

Упродовж 1881–1888 рр. окремо від часопису виходила “Бібліотека найзнаменитіших повістей”. Надалі “Діло” планувало зробити “Бібліотеку... “ складовою частиною газети, друкуючи твори так, щоб “кожний передплатник міг їх одтинати й скласти в книжки”¹⁶.

Часопис не оминав увагою найважливіших подій наукового життя краю. Його видавці 1894 р. привітали М. Грушевського з призначенням на посаду завідувача кафедри у Львівському університеті¹⁷. Цього ж року “Діло” опублікувало й ряд наукових праць вченого. Серед них – “Вступний виклад проф. М. Грушевського з давньої історії Руси, виголошений у Львівському університеті 30 вересня с.р.”. Редакція уважно стежила за розгортанням діяльності НТШ, формуванням наукової школи М. Грушевського, поступовим виходом у світ багатотомної “Історії України-Руси”, наукових видань товариства та регулярно повідомляла про різні події з наукового руху Галичини.

З особливим зацікавленням “Діло” ставилося до праці професійного театрального колективу “Руської бесіди”: його репертуару, майстерності акторів, фінансування, гастролей в містах і селах краю; заохочувало глядачів до перегляду українських вистав. Чимало розвідок із цього приводу опублікували 1889 р. з нагоди святкування 25-ліття українського театру в Галичині¹⁸. Часопис розгорнув кампанію за збір коштів на будівництво театрального приміщення, пропагуючи благочинні концерти, прибутки від яких перераховували у фонд українського театру. Перші такі концерти за участі української студентської молоді відбулися у Стрию, Бродях, Тернополі тощо¹⁹. Про них також вміщено детальну інформацію на сторінках “Діла”.

Оскільки видавці щоденника були глибоко переконані в необхідності побудови приміщення для професійного театру у Львові та неабияк пропагували цю ідею, то публікували величезні списки жертводавців, які внесли свої кошти на користь такої важливої справи.

Однією з найбільш пам’ятних подій в мистецькому житті Галичини на початку ХХ ст. став приїзд та перебування в краї видатного композитора М. Лисенка у листопаді 1903 р. З цього приводу “Діло” вмістило велику передову статтю, детальні звіти про урочистий прийом Миколи Віталійовича, концерти з цієї нагоди, прем’єру опери “Коза-Дерева”, зустрічі з українськими громадськими та культурними діячами; фотографії М. Лисенка²⁰. Їхні автори трактували цю подію як тріумф народної думки, музики, пісні і як чергову перемогу в поширенні української ідеї. Часопис висвітлював також на своїх сторінках діяльність українських музичних товариств краю: “Львівського Бояну”, Союзу співацьких та музичних товариств краю, Музичного товариства ім. Лисенка тощо, інформував про гастролі відомих українських співаків С. Крушельницької, М. Менцинського, В. Матюка та ін.

Образотворче мистецтво також знайшло своє відображення на сторінках “Діла”. Зокрема, значний резонанс в газеті мав судовий процес над художниками К. Устияновичем і С. Томасевичем, яких звинуватили в підбурюванні людей до непокори й ненависті до суспільних порядків. А вже 1892 р., на думку правоохоронних органів, розписуючи церкву в селі Бутин, вони зобразили пекло, де в котлі “смажилися особи”, деталі одягу яких вказували на польського шляхтича, урядника та священника, а вогонь розкладали українські селяни²¹.

Ще одна подія – перша виставка українського образотворчого мистецтва, що була організована у жовтні 1898 р., не залишилася поза увагою авторів щоденника. В інформаційних розвідках з цього приводу повідомляли про живопис, графіку, різьбу по дереву, архітектурні проекти церков, іконостасів, що були виконані українськими митцями К. Устияновичем, І. Трушем, Ю. Панькевичем, А. Ковальським тощо. Впродовж 1898 – початку 1899 рр. було вміщено ряд проблемно-аналітичних статей, в яких йшлося про роль українського образотворчого мистецтва у формуванні національного патріотизму, у необхідності об’єднання українських майстрів пензля в рамках професійного громадського об’єднання²².

Не можна оминати увагою й те, що “Діло” постійно інформувало про діяльність українських громадських товариств. Їхній праці були присвячені як об’ємні передові та аналітичні статті, так і короткі повідомлення в рубриці “Рух в наших товариствах руських”. З них отримуємо чимало інформації про діяльність “Просвіти”, УПТ, Товариства українських наукових

викладів ім. П. Могили, театрального колективу “Руської бесіди”, Українського драматичного товариства імені Котляревського, спортивно-пожежного товариства “Сокіл” тощо.

Зважаючи на великий обсяг інформації, що стосується досліджуваної теми, об’єктом проведеного нами кількісного дослідження або контент-аналізу стали редакційні статті, тобто ті, які найбільше відображали офіційну позицію редакцій, присвячені різним аспектам національно-культурного руху українців Галичини другої половини XIX – початку XX ст. Всього було проаналізовано п’ятнадцять позицій. З метою рівномірного дослідження концепції редакцій щодо тієї чи іншої проблематики, ми використали всі випуски народовської газети “Діло” через кожні десять років, тобто за 1880, 1890, 1900, 1910 рр. і 1914 р. (останній, згідно з часовими параметрами дослідження). За результатами вибіркового контент-аналізу складено таблицю.

Таблиця

Окремі аспекти національно-культурного руху українців Галичини на сторінках часопису “Діло”	Кількість редакційних статей				
	1880 р.	1890 р.	1900 р.	1910 р.	1914 р.
Діяльність громадських організацій	11	19	22	22	12
Створення нових українських народних шкіл та реформування вже існуючих	28	6	13	20	4
Реформування системи підготовки педагогів у вчительських семінаріях	5	2	1	3	0
Захист фахових інтересів педагога української народної школи	2	3	3	1	2
Стан середнього шкільництва Галичини	6	6	10	15	3
Проблеми вищої освіти та полеміка щодо створення українського університету у Львові	2	0	1	44	0
Створення й належна підтримка інтернатів (бурс) для української молоді	2	1	3	1	0
Проблема використання української мови у громадському житті	3	1	6	8	0
Полеміка з русофілами щодо фонетичного правопису	0	0	12	8	0
Інші питання мовного характеру	10	1	0	0	2
Стан українського театрального мистецтва	1	7	1	8	3
Українське музичне мистецтво	3	4	3	3	1
Український літературний рух	2	5	3	8	11
Образотворче мистецтво	0	2	3	5	0
Науковий рух	0	0	0	3	2

Підсумовуючи кількісні дані, можемо стверджувати, що традиційно високим було зацікавлення газети діяльністю громадських організацій національно-культурного спрямування. Як правило, редакція пропагувала діяльність тих, які були близькі їм ідейно, і не опускала нагоди критикувати працю своїх опонентів. Дещо меншим, але стабільним, було зацікавлення освітньою тематикою, проблемою використання української мови у громадському житті краю, науковій та художній літературі тощо. Поряд з цим, українське мистецтво (театральне, образотворче, музичне) та науковий рух Галичини не стали об’єктом особливої уваги громадсько-політичного видання.

Варто зазначити, що частота висвітлення на сторінках “Діла” певної проблематики була зумовлена важливими подіями загальноукраїнського масштабу. Наприклад, в розпал боротьби за український університет у Львові 1910 р. газета присвятила цій непростій тематиці 44 редакційні статті. Чимало передових статей “Діла” за 1913 р. (31) про український літературний

рух в краї, пояснюється тим, що громадськість святкувала 50-літній ювілей творчої праці І. Франка і сумувала з приводу смерті Лесі Українки. Щодо 1914 р., то на сторінках часопису домінувала проблематика військово-політичного характеру, а події культурного життя у редакційних статтях щоденника висвітлювалися лише частково у першій половині року.

Отже, на сторінках “Діла” впродовж 1880–1914 рр. знайшли відображення всі найважливіші події національно-культурного руху українців Галичини. Як правило, вони висвітлені ґрунтовно, детально та різнобічно. Традиційним для журналістського колективу було друкувати не одну, а цілу серію статей, присвячених різним аспектам проблеми, що висвітлювалася. Окрім цього, специфіка щоденної газети дозволяла простежити за процесом прийняття того чи іншого важливого рішення, побачити тяглість національно-культурного поступу українців краю впродовж зазначеного часового проміжку.

- ¹ Копач І. З моїх споминів про “Діло” / І. Копач // Діло. – 1938. – 14 січ.
- ² Левицький К. Як радили наші старші громадяни 1879 р., чи приступати до видавництва “Діла” / К. Левицький // Діло. – 1938. – 14 січ.
- ³ Малицька К. Доріжкою спогадів / К. Малицька // Діло. – 1938. – 14 січ.
- ⁴ Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-ліття / Ю. Тернопільський. – Джерсі-Сіті, 1974. – 175 с.
- ⁵ Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен, 1989–1990. – 334 с.
- ⁶ Шаповал Ю. “Діло” (1880–1939 рр.) : поступ української суспільної думки / Ю. Г. Шаповал. – Львів : Львів. обл. книжкова друкарня, 1999. – 384 с.
- ⁷ Романюк М. Українські часописи Львова (1848–1939) / М. Романюк, М. Галушко. – Львів : Світ, 2001. – Т. 1. – 744 с.
- ⁸ Шаповал Ю. “Діло” (1880–1939 рр.)... – С. 28.
- ⁹ Відповідь русько-української молоді університетської – польській шовіністичній // Діло. – 1901. – 17 лист.
- ¹⁰ Сецесія молоді // Діло. – 1901. – 24 лист.
- ¹¹ Шаповал Ю. “Діло” (1880–1939 рр.)... – С. 101.
- ¹² Перед Шевченківський ювілеєм // Діло. – 1914. – 5 берез.
- ¹³ Шаповал Ю. “Діло” (1880–1939 рр.)... – С. 23.
- ¹⁴ Як найкраще вшанувати ювілей Франка // Діло. – 1913. – 22 січ.
- ¹⁵ Смаль-Стоцький С. Характеристика літературної діяльності І. Франка / С. Смаль-Стоцький // Діло. – 1913. – 1 лип.
- ¹⁶ Шаповал Ю. “Діло” (1880–1939 рр.)... – С. 39.
- ¹⁷ З Відня надійшла сьогодні телеграфна звістка // Діло. – 1894. – 13 квіт.
- ¹⁸ Торжество XXV-літнього ювілею руського народного театру // Діло. – 1889. – 15 берез.
- ¹⁹ Перша руська прогулька артистична // Діло. – 1889. – 2 серп.
- ²⁰ Миколі Лисенкові – в привіт! // Діло. – 1903. – 22 лист.
- ²¹ Шаповал Ю. Г. “Діло” (1880–1939 рр.)... – С. 72.
- ²² Панькевич Ю. Руська виставка штуки, а європейська критика / Ю. Панькевич // Діло. – 1899. – 9 січ.

Дан обзор публицистических статей, посвященных разным аспектам национально-культурного движения украинцев Галиции на страницах первой украинской ежедневной газеты “Дило” на протяжении 1880–1914 гг. С помощью контент-анализа удалось получить количественные данные об национально-культурной проблематике, интересной редакции газеты в разные годы издания. Автор пришла к заключению, что главные события культурного движения украинцев Галиции в издании освещены основательно и непредвзято.

Ключевые слова: “Дило”, периодическое издание, ежедневник, газета, Галиция, национально-культурное движение.

In the article made review the publicistic writing, that devoted of various aspects of Ukrainians national and cultural life in Galicia, that published at the pages of first Ukrainians daily newspaper “Dilo” during the 1880–1914. Through content-analysis we to be able to obtain quantitative data of the national and cultural problems that concerned the wording of the diary in the different years of its publication. The author concluded that the most important events of cultural motion of Ukrainian of the Galicia in newspaper described thoroughly and comprehensively.

Keywords: “Dilo”, periodicals, diary, newspaper, Galicia, national and cultural movement.